

3.3.7. Утврђивање и наплата дажбина

3.3.7.1. Утврђивање дажбина

Основна дужност дажбинског обвезника јесте да плати законом утврђен износ дажбине. Међутим, пре плаћања дажбина, дажбински обвезник претходно мора да изврши њиховог утврђивање. У случајевима када је то законом предвиђено, обвезник је обавезан да води пословне књиге, и подноси пријаве за плаћање пореза и осталих дажбина као и да достави државном органу одговарајућу документацију, и податке битне за утврђивање дажбинске обавезе. Дажбинске пријаве(пореске, царинске, итд.) представљају извештај дажбинског обвезника надлежном државном органу о свим чињеницама битним за утврђивање дажбинске основице(подаци о оствареним приходима, извршеним расходима, добити, имовини, вредности увозне робе по фактури ино-добављача, итд.). Пријављивање дажбина обично се врши на прописаним обрасцима, у законски предвиђеним роковима и уз прилагање одговарајућих доказа(нпр. разне пореске пријаве, јединствене царинске исправе, итд.)

3.3.7.2. Наплата дажбина

По правилу, наплата дажбина представља давање одређеног новчаног износа дажбинског дужника, дажбинском повериоцу-држави ради намирења потраживања. То давање може бити једнократно, када се уплатом дуговањем износа, гаси дажбинска обавеза, али и дажбински однос између повериоца и дужника. На пример, када увозник одређене робе плати увозну царину, тада престаје његова царинска обавеза, али и дажбински однос између њега и државе. Са друге стране, плаћање дажбине може бити и периодично, и тада је дажбинска обавеза али и дажбински однос трајне природе. Трајни дажбински однос може престати само ако се промени чињенично стање наведено у законском тексту, које је и довело до настанка тог односа. На пример, месечним или кварталним плаћањем пореза на додату вредност гаси се дуговање обвезника за тај временски период, али дажбинска обавеза и дажбински однос између обвезника и државе и даље постоји све док је обвезник у систему плаћања пореза на додату вредност. Осим тога, плаћање дажбина се врши у одређеним роковима, при чему се рокови доспелости и извршења утврђују законом. Доспелост дажбине представља својство дажбинског дуга да му је доспео рок за испуњење и он може наступити, по истеку париционог рога, по истеку дана плаћања пореза или у тренутку настанка дажбинске обавезе.

Доспелост по истеку париционог рога.

Код појединих дажбина, законом је утврђен рок за извршење дажбинске обавезе који се назива парициони рок. Истеком париционог рога, наступа доспелост. После достављања решења дужнику о утврђеној обавези,

законодавац оставља одређени број дана за испуњење дажбинског дуга. На пример, после достављања решења о висини пореза на пренос апсолутних права, законодавац оставља рок од **15** дана новом власнику непокретности, коју је стакао наслеђем, да изимири своју дажбинску обавезу.

Доспелост по истеку дана плаћања пореза.

Друга ситуација доспелости јавља се код оних дажбина код којих законодавац утврди у самом закону дан до којег треба платити порез. У таквим случајевима, доспелост наступа истеком тог дана који се назива дан плаћања пореза. На пример, законодавац може да пропише да се порез на додату вредност плаћа сваког **10.** тог у месецу, на обавезу овог пореза створену у претходном месецу.

Доспелост у тренутку настанка дажбинске обавезе.

Доспелост може да наступи у тренутку у којем настане директна дажбинска обавеза. Оваква ситуација доспелости јавља се најчешће код различитих облика пореза на приход. Уобичајено је, на пример да у случају пореза на приход од ауторских права, на приход од капитала или на приход од игара на срећу, дажбински дуг доспева за наплату даном исплате прихода.

3.3.7.3. Принудна наплата пореза

Ако дажбински дужник не плати дажбину у тренутку доспелости, државни орган приступа обрачуну камата и као крајњу меру принудној наплати. Државни орган том приликом одређује и предмет и средство принудне наплате којом обезбеђује намирење дажбинске обавезе. *Предмет принудне наплате* су ствари и права дажбинског дужника на којима се спроводи њено извршење. То могу бити покретне ствари, готов новац, новчана и неновчана потраживања, хартије од вредности или непокретности које су у власништву дажбинског дужника. У зависности од предмета принудне наплате, дажбински орган прибегава различитим средствима да би ову принудну наплату извршио. *Средства принудне наплате* су методе помоћу којих дажбински орган принудно остварује своје дажбинско потраживање. Принудна наплата је крајња мера и нужно зло. Условљава бројне неповолне последице и то не само материјалне већ и психолошке природе код обвезника на кога се примењује. Учестале појаве принудне наплате су знак да нешто није у реду са висином дажбинског оптерећења, са циљевима опорезивања, са поступком утврђивања дажбинске обавезе, са критеријумима опорезивања, са пореском политиком итд.

3.3. Дажбинска дејства

Пошто плаћање дажбина умањује економску снагу и мења друштвени положај, обвезника, исти је заинтересован да неповољно економско деловање дажбина умањи или у потпуности уклони. Овакво понашање у литератури се зове „отпор плаћању пореза“ и он постоји код свих дажбинских облика. Интензитет отпора зависи од више елемената, а пре

свега од: а) висине дажбинског оптерећења, б) намене трошења средстава прикупљених дажбинама; в) дажбинског облика; и г) мишљења јавности да ли је дажбина правична или не.

Висина дажбинског оптерећења

Са сваким порастом дажбинског оптерећења, појачава се интензитет отпора за њихово плаћање и подстичу се обвезници да предузму радње које ће им омогућити да за њих дажбинска обавеза уопште не настане.

Намена трошења средстава прикупљених дажбинама

Уколико дажбински обвезник оцени да је финансирање јавних потреба далеко од његових непосредних интереса, он ће показати већи отпор плаћању дажбина. Поред тога, када намена неког дажбинског облика није позната, његово увођење у дажбински систем такође доводи до појачаног отпора. Међутим, уколико се прикупљеним дажбинама финансирају јавне потребе у којима обвезник посредно или непосредно види лични интерес (изградња путева, јавне инфраструктуре, болница и школа), отпор ће бити мањи.

Дажбински облик

Интензитет отпора снажнији је у случају непосредних него у случају посредних дажбина. Код непосредних дажбина (пореза на имовину, пореза на доходак грађана итд.) дажбински обвезник је у сваком тренутку свестан терета одређене, дажбине, и њеног износа који треба да плати држави. Са друге стране, код посредних дажбина, дажбински терет је садржан у цени производа или услуга, тако да дажбински обвезник плаћајући одређену накнаду за дати производ или услугу, истовремено подмирује и дажбинску обавезу, а да тога није ни свестан. Међутим, и од овог правила има одступања, нарочито када се ради о увозним дажбинама или о акцизама, дакле, у оним случајевима када се опорезују специфични производи а не потрошња уопште.

Мишљење јавности о правичности пореза

Ако у јавности преовладава мишљење да је расподела дажбинског терета спроведена на неправичан начин, сигурно ће доћи до пораста интензитета плаћању дажбина. Дешава се да она категорија обвезника која сматра да је неправично оптерећена дажбина изазове такав отпор према њиховом плаћању који може да доведе до социјалних потреса и друштвено-политичких промена. Корени бројних побуна током историје могу се наћи у тешким дажбинским теретима које је сносило сељаштво.

Наметање и плаћање дажбина је сложен процес који ствара различите финансијске, економске, социјалне и друге утицаје на физичка и правна лица. Из тог разлога, нужно је те утицаје испитати, пре свега кроз истраживање следећих дејства дажбина:

- преваљивање дажбина
- трансформација дажбина
- евазија дажбина

3.3.1. Преваљивање дажбина

Под преваљивањем дажбина подразумевамо поступке помоћу којих дажбински обвезник, успева да дажбински терет пренесе на друго лице. Преваљивање дажбина је подстакнуто намером обвезника да отклони неповољне утицаје које дажбине имају на његов економски потенцијал, у виду смањивања прихода, дохотка или имовине. Путем преваљивања дажбина, обвезник иако плаћа дажбину, успева да очува своју економску снагу, јер дажбински терет преноси на друго лице. Преваљивање које стоји у вези са прометом производа и услуга зависи пре свега од еластичности тражње, односно понуде. Уколико је тражња нееластична (као што је то случај са основним прехранбеним артиклима), онда ће преваљивање бити лако изводљиво, јер ће се са повећаним ценама и даље обезбедити продаја. Преваљивање зависи и од карактеристика тржишне структуре. Ко има монополски положај над производњом датих производа, он ће лакше моћи да превали дажбину, него ако је присутна конкурентска ситуација. И степен организованости потрошача је од значаја за преваљивање, јер где су организованији потрошачи (односно велетрговина) теже је повећавати цене произвођачима и извршити преваљивање пореза на купце. Најпогодније дажбине за преваљивање су царине и они порези који стоје у вези са тржишним трансакцијама (порез на промет) и потрошњом.

3.3.1.1. Фазе преваљивања дажбина

Процес преваљивања дажбина пролази кроз четири најзначајније фазе и то: Перкусија, реперкусија, инцидентца и дифузија. *Фаза перкусије* подразумева утврђивање дажбинске обавезе и обвезника, јер без дажбине, и утврђеног обвезника, разуме се, нема ни преваљивања. *Фаза реперкусије* представља фазу у којој обвезник врши преваљивање пореза или друге дажбине на другог субјекта. Реперкусија може бити и вишеструка. *Фаза инцидентце* јесте фаза где не постоји могућност даљег преваљивања дажбине, и тада дажбински терет сноси коначни плататац. *Фаза дифузије* настаје након коначног измирења обавезе. У овој фази умањује се економска снага обвезника, што има за последицу њихову смањену могућност за инвестирање и потрошњу.

3.3.1.2. Врсте преваљивања дажбина

Постоји више врста преваљивања. *Једноструко преваљивање* врши се са обвезника на друго лице које тиме постаје коначни плататац пореза или друге дажбине. Код једноструког преваљивања дажбински обвезник успева да превали дажбину на другог субјекта који уједно и сноси дажбински терет. *Двоструко преваљивање* постоји ако субјект на кога је преваљена дажбина успе исту даље да превали на треће лице. Ако је могуће, да у економском ланцу буду не само два или три, већ и више субјеката, тада постоји *вишеструко преваљивање*. Преваљивање се може вршити и у различитим

правцима, па тако постоји преваљивање унапред и преваљивање уназад. *Преваљивање унапред*, постоји када дажбински обвезник кроз повећану цену својих производа и услуга може превалити дажбину на купце тих производа или услуга и тиме надокнадити од купца део изгубљеног прихода због повећаног пореза. *Преваљивање уназад* постоји када се произвођач налази у улози купца и успе превалити дажбински терет на свог добављача (произвођач ће покушати да снизи цену материјала и дажбински терет превалити на добављача материјала). Преваљивање може бити и *бочно*, које настаје када обвезник, дажбину која терети један производ или услугу превали кроз повећану цену на други производ или услугу. Може се говорити и о *ненамераваном преваљивању* и које се јавља у околностима када преваљивање, није за разлику од евазије незаконито, али је супротно циљевима увођења или повећања дате дажбине, јер дажбински терет сноси субјект који по намерама законодавца није био предвиђен. У оваквим ситуацијама, циљеви опорезивања остају неостварени (на пример, обвезник пореза на пренос апсолутних права је продавац, али се често у пракси уговором преноси на купца. Постоји и *намеравано преваљивање* код којег законодавац може тако одредити обвезника и поступак наплате дажбине да се унапред рачуна са преваљивањем као пожељном радњом. Намеравано преваљивање дажбина постоји када је у складу са законским прописима предвиђено да је дажбински обвезник различит од субјекта који сноси дажбински терет. Разлози за намеравано преваљивање су у првом реду пореско-техничке природе, а њихов циљ је да се омогући лакша контрола и једноставније убирање дажбина. У том смислу, дажбински дестинар јесте онај субјект који по намери законодавца треба да сноси дажбински терет. Утврђен је на пример увозник као обвезник царине, а прописано је да се царина урачунава у продајну цену. Циљ је да царину плати потрошач, што се и остварује преваљивањем. Увозник је утврђен као обвезник из административно-техничких разлога.

3.3.2. Трансформација дажбина

Трансформација дажбина јесте процес у којем дажбински обвезник, у циљу лакшег подношења дажбинског терета, изналази могућности да постигне боље резултате пословања. За разлику од преваљивања, код трансформације дажбина, дажбински обвезник прима дажбински терет на себе, али истовремено предузима и мере да му услед повећане обавезе према држави не буду смањени приходи, односно доходак. У настојању да избегне или ублажи издатке на име дажбина, дажбински обвезник може повећати продуктивност рада, побољшати организацију пословања и ојачати економичност и рентабилност, што је од користи како за дажбинског обвезника, тако и за друштво у целини. Трансформација дажбина зависи од више претпоставки, а пре свега од постојања тржишта

које ће прихватити пораст производња и услуга, постојања одговарајуће радне снаге која би евенутално применила нову технику и технологију итд.

3.3.3. Дажбинска евазија

Пошто плаћање дажбине погоршава материјалну ситуацију обвезника јер утиче на смањивање његове економске снаге и куповне моћи, обвезник доживљава дажбину као својеврстан трошак. Због тога се може догодити да обвезник покуша да избегне њено плаћање или бар да умањи њен терет. Радње и мере које предузима дажбински обвезник у циљу делимичног или потпуног избегавања плаћања дажбина назива се дажбинска евазија. Иако је и дажбинска евазија, попут преваљивања, подстакнута настојањем обвезника да се умање или у потпуности отклоне неповољни утацаји дажбина на економску снагу, код преваљивања дажбине држава није оштећена, док код дажбинске евазије јесте, јер у потпуности или делимично није дошло до плаћања дажбине. Код дажбинске евазије, обвезник није извршио своју дажбинску обавезу, нити је то учинио било ко други уместо њега. Осим тога, код преваљивања се не крше прописи о дажбинама, док код евазије то не мора бити случај, па евазија може бити законита и незаконита .

3.3.3.1. Законита евазија

Законита евазија постоји у околностима када обвезник предузимајући законите радње делимично или у потпуности избегава плаћања дажбина не чинећи притом повреду закона и других прописа. Законита евазија може се извршити на више начина а пре свега: а)променом места боравка, б) смањењем или одустајањем од потрошње појединих производа, и в)проналажењем празнина у закону.

Промена места боравка:

Дажбинске обавезе по основу истоветног дажбинског облика нису исте висине у свим земљама. Због тога се често може чути да физичка или правна лица селе своју делатност у пореске рајеве или пореске оазе, тј. државе или територије у којима су дажбине изузетно ниске. У времену између два и непосредно после другог светског рата, пореским рајевима су сматране Швајцарска и Луксембург, а данас су то првенствено острвске и полуострвске земље које гравитирају центрима економске и финансијске моћи на појединим континентима. Међу њима су данас познате острвске државе попут Аруба, Бахама, Барбадоса, Девичанских и Кајманска острва, Костарике, Кипра, Гибралтара, Хонгконга, Либерије, Науруа, Холандских антила, Сент Китса и Невиса, Тукрк и Каикос Острва и Ванутуа. Захваљујући својој либералној пореској политици, острвске државице подстичу појединце, компаније и банке да као нерезиденти оснују ново стварно или фиктивно седиште своје делатности, и да на тај начин нађу уточиште за огромне суме профита који неће бити опорезиван.

Смањење или одустајање од потрошње појединих производа

Превисоке дажбине могу због пораста цена утицати на смањење потрошње појединих производа, нарочито оних чија је тражња еластична и који се могу заменити другим који су блаже фискално оптерећени. За то су најпогодније дажбине на потрошњу. Не морају се купити цигарете, кафа, накит итд па тиме и тиме избећи плаћање пореза на додату вредност, као што се не мора увести и телевизор, скупочени сат, одело па тиме не платити и царина. У околностима где је могућа замена, тј. куповина блаже дажбински оптерећених производа може се извршити и делимична евазија дажбина.

Проналажење празнина у закону. Гранични случај између законите и незаконите евазије присутан је околностима постојања недовољно јасне или неуређене законске материје о појединим дажбинама. Тада обвезник проналажењем мањкавости у појединим прописима, тзв. “рупа у закону“, крши суштину, али не и формалне одредбе појединих закона, и не плаћа дажбину.

Законита дажбинска евазија неповољно утиче на интересе државе иако се ради о радњама и поступцима којима се не крши закон. Обвезник утиче на расподелу дажбинског терета у друштву какву није предвидео законодавац, а финансијски интереси државе бивају оштећени због тога што су фискални приходи мањи од предвиђених. Да би се одбраниле од „неприхватљиве“ законите дажбинске евазије, савремене државе прибегавају различитим мерама којима стају на пут покушајима да се дажбинска обавеза избегне или спусти испод нивоа који је законодавац имао у виду.

3.3.3.2. Незаконита евазија

Незаконита евазија постоји у околностима када дажбински обвезник повредом законских и других прописа не извршава дажбинску обавезу. У зависности од тога која се врста дажбина избегава, разликује се утаја, тј. дефраудација и шверц, тј. кријумчарење или контрабанда. *Утаја или дефраудација* обично је присутна код непосредних дажбина и могућа је у различитим облицима. Најчешће се врши тако што дажбински обвезник не пријављује надлежним државним органима остваривање прихода од обављања одређених делатности или поседовање имовине која подлеже дажбинама, чиме државни органи бивају доведени у заблуду о економској снази и дажбинској способности обвезника. Утаја може бити потпуна када обвезник у целини избегава дажбинску обавезу и непотпуна која је чешћа појава и код које обвезник прикривањем битних чињеница делимично избегава плаћање одговарајуће обавезе. Обвезник непосредних дажбина може да утаји порез на доходак грађана, порез на добит корпорација, обавезни допринос за социјално осигурање или порез на имовину. На

пример, угоститељ може прикрити део оствареног промета или може избећи пријављивање свих радника које запошљава. *Шверц или контрабанда* као облик незаконите дажбинске евазије јавља се код посредних дажбина. У пракси је присутно мноштво разноликих ситуација кријумчарења и шверца попут преноса производа преко царинске линије без приказивања истих царинским органима. Могућа су и погрешна декларисања роба царинским органима зарад незаконитог уживања повољнијег тарифног обрачуна. Најпогоднији предмети за шверц су артикли који имају мању запремину и тежину (погоднији су за транспорт), који су мање кварљиви и који имају већу појединачну вредност. То су на пример артикли израђени од племенитог метала, драго камење, дуван, кафа, парфеми, крзно, разни одевни предмети, итд. Дажбински шверц треба разликовати од кријумчарења оних производа чија је производња и промет забрањена или строго регулисана нпр. кријумчарење наркотика и људи.

3.3.3.3. Степен изражености и распрострањености евазије

Степен изражености и распрострањености евазије зависи од бројних фактора а пре свега од:

- дажбинског морала обвезника
- висине дажбинског оптерећења и
- слабости контроле и благости санкција

Низак дажбински морал у многим земљама се може објаснити чињеницом што су се кроз векове дажбине јављале као данак страном завојевачу. Интерција те свести и понашања наставља се и у сасвим другачијим друштвено-економским условима, јер дубоко у свести може бити уткан поданички карактер односа према држави и тежња да се избегне експлоатација од стране државе путем наплате дажбина. У мери у којој дажбински обвезници буду били стварно обавештени и свесни значаја јавних потреба, структуре и степена њиховог задовољавања, дажбине ће све више имати карактер издатака за остваривање основних интереса широког круга дажбинских обвезника, чиме ће се постићи реалан основ за сужавање обима и степена незаконитог избегавања плаћања дажбина. Са друге стране *висина дажбинског оптерећења* уколико је изражена, може угрозити задовољавање основних потреба обвезника. Тада је разумљиво настојање да се избегне плаћање дажбине и по цену ризика сношења и настрожијих законских санкција. На крају, уколико је у некој држави изражена *слабост контроле и благост санкција* у погледу избегавања плаћања дажбина, евазија дажбина ће бити израженија. Ако је сама контрола утврђивања битних чињеница за наплату дажбина неделотворна, ако је претерано сложена и неблаговремена, ако су присутни услови за корумпирање контролног апарата, уз постојање благих санкција за утврђене повреде дажбинских

прописа, постојаће већи степен и распрострањеност дажбинских утаја и кријумчарења.

Дажбинска евазија, без сумње има неповољан утицај на спровођење утврђене фискалне политике и на обезбеђивање неопходног обима средстава за јавне потребе. Избегавање плаћања дажбина, за крајњу последицу има оштрије терећење уредних обвезника. Да би надокнадила мањак убраних дажбинских прихода, држава је због евазије принуђена да наметне веће дажбинско оптерећење него што би то било нужно, када не би било присутно избегавање плаћања дажбина.

3.5. Фискално оптерећење

Када на принудан начин прикупља јавне приходе за финансирање својих многобројних функција, држава оптерећује дохотке како грађана тако и привреде јавним дажбинама. У којој мери су грађани и привреда одређене земље оптерећени јавним дажбинама могуће је изразити на квантитативан и квалитативан начин. У финансијској литератури је уобичајено да се као квантитативни показатељи употребљавају коефицијент фискалног оптерећења и маргинална дажбинска стопа, а као квалитативни показатељ релативни дажбински притисак. Најчешће кориштени квантитативни показатељ оптерећења националне привреде јавним дажбинама јесте *Коефицијент фискалног оптерећења (Ф_о)* који показује колико је привреда једне земље у једној календарској години оптерећена јавним дажбинама и добија се као однос суме свих дажбина (С_д) и оствареног бруто домаћег производа(БДП), то јест:

$$\text{Ф}_o = \frac{\text{С}_d}{\text{БДР}} \times 100$$

У финансијској литератури је уобичајено да се коефицијент фискалног оптерећења рачуна делењем искључиво дажбинских прихода бруто домаћим производом, а не делењем укупних јавних прихода. Чест квантитативни показатељ оптерећења појединачних доходака јавним дажбинама јесте и *Маргинална дажбинска стопа(МПС)* која показује који део додатног прихода неко физичко или правно лице мора да издвоји за плаћање јавних дажбина а којим делом може самостално да располаже. Добија се као однос између пораста суме јавних дажбина(ΔСД) и пораста дохотка физичког или правног лица (ΔД).

$$\text{МПС} = \frac{\Delta \text{СД}}{\Delta \text{Д}}$$

Уколико у фискалном систему једне земље не постоји прогресивно опорезивање, тада је маргинална дажбинска стопа увек једнака просечној

пореској стопи. Међутим, ако постоји прогресивно опорезивање, маргинална дажбинска стопа расте са сваким преласком физичког или правног лица из једне у другу категорију опорезивог дохотка, а пораст маргиналне дажбинске стопе утиче и на раст просечне дажбинске стопе. Међутим, коефицијент фискалног оптерећења и маргинална дажбинска стопа су квантитативни показатељи који не показују какви су учинци терета јавних дажбина на привређивање и животни стандард грађана, односно колико се рационално користе средства којима држава обезбеђује јавна добра. Рационалност употребе средстава изражава се *релативним дажбинским притиском*. Не треба заборавити да држава може повећањем јавних дажбина обезбедити квалитетнији живот становништва, и тада грађани и привреда не морају да осете пораст јавних дажбина као додатни терет. На пример, држава може увести акцизе на увоз нафтних деривата зарад побољшања путне привреде и инфраструктуре, и уколико до таквог побољшања заиста и дође, грађани могу имати веће користи него што су трошкови од плаћања поменуте акцизе. У том смислу, приликом истраживања оптерећења привреде и грађана јавним дажбинама, не треба узимати у обзир само податке о коефицијенту фискалног оптерећења и маргиналној пореској стопи, већ је неопходно испитати и квалитативан аспект проблема, односно утврдити какав је релативни дажбински притисак. Другим речима, ако се фискални приходи враћају привреди у облику субвенција, те становништву у облику социјалних давања, односно на друге начине, њихов притисак је мањи него што то према подацима о издвајањима изгледа.

4. ПАРАФИСКАЛНИ ПРИХОДИ

Парафискални јавни приходи као фискална категорија, појавили су се уочи другог светског рата и као такви представљају нови појам који до сада није нашао своје право место у теорији и пракси јавних финансија појединих држава. Савремена држава добија многе нове економске и социјалне задатке, и често није у стању да задовољи све јавне потребе посебних друштвених група, било да се ради о потребама професионалног, струковног карактера или потребама везаним за стандард живота на локалном нивоу државне организованости. Ширењем функција савремене државе, институција буџета добија сувише уске и круте оквире, па се читав круг активности преноси са државних органа на одговарајуће институције и финансира се ван буџетских оквира.

4.1. Појам и карактеристике парафискалних прихода

Парафискални приходи јесу у суштини, сви облици законски уведених обавезних давања тачно одређених ужих друштвених група, које су повезане остваривањем и финансирањем посебних циљева и програма, при чему та давања не припадају државном буџету и не могу подвести под

уобичајене дажбинске приходе. Парафискалним приходима финансирају се привредне, адвокатске и лекарске коморе на различитим нивоима државне организованости, задружни, спортски, ловни, риболовни савези, а посебним доприносима грађана финансира се изградња инфраструктурних објеката на локалном нивоу. Из реченог се може уочити да парафискални јавни приходи поседују следеће кључне карактеристике.

- представљају обавезна давања тачно одређених ужих друштвених група које су повезане остваривањем одређених економских и социјалних циљева и програма
- не могу се подвести под стандардне дажбинске приходе (порезе, таксе, доприносе, итд.)
- служе за финансирање расхода који су изван државног буџета па се стога и не ушлаћују у тај буџет.
- уводе се на бази закона или одлука, те једном уведени, обавезни су за плаћање за све чланове уже друштвене групе, уз могућност присилне наплате у случају евазије
- искључиво су намењени финансирању одређених задатака економске или социјалне природе, те су у том смислу слични таксама.
- нису под непосредном ингеренцијом фискалних органа државе, и стога прикупљена новчана средства могу припадати и нетериторијалним организмима, за разлику од пореза који припадају увек држави на различитим нивоима њене организованости.

4.2. Врсте парафискалних прихода

Иако се у пракси савремених држава парафискални приходи могу појавити у разним облицима, попут котизација, учешћа, самодоприноса, чланарина итд, исте је могуће разврстати према различитим критеријумима, у зависности од тога ко их уводи, ко их плаћа, ко их користи, за какве намене се уводе итд. Веома често кориштена подела ових јавних прихода, јесте подела на парафискалне приходе прописане од стране државе и парафискалне приходе прописане од стране вандржавних институција.

4.2.1. Парафискални приходи прописани од државе

Држава може прописати парафискалне приходе као облике јавних прихода, али се они не могу сматрати уступљеним приходима државе јер су законом унапред препуштени одређеном колективитету, ван надлежности државе. Држава, дакле користи свој фискални суверенитет само при прописивању парафискалних прихода а не и приликом њихове наплате. На пример, ако је реч о неком добру од општег интереса, држава може да пропише накнаду за чување или обнављање тог добра. У многим земљама уведена је, на пример, накнада за коришћење шума или путева, а средства накнаде непосредно користе предузећа која газдују шумама, односно одржавају путеве.

4.2.2. Парафискалних приходи прописани од вандржавних организација
Вандржавне организације прописују парафискалитете који су неопходни да би те организације обављале послове и задатаке које им је закон одредио, да би обезбедила одређену меру самосталности рада ових организација, држава им даје овлашћења да уведу обавезу плаћања парафискалитета. На пример, делатност привредних комора прописана је законом, а саме привредне коморе одређују висину чланарине за правна лица која постају њихови чланови. Закон прописује и оснивање адвокатских или лекарских комора, а оне саме одређују висину чланарина за физичка лица која уплатом чланарине обезбеђују своје чланство и сва чланска права у овим струковним организацијама.

У нашој земљи, парафискалним приходима се сматрају доприноси који се плаћају привредним коморама, задружним савезима, затим раније постојеће-водни допринос и допринос за противградну заштиту и друго. У државама које користе парафискалне јавне приходе, парафискалитети постоје упоредо са дажбинским приходима и црпе новчана средства из исте економске снаге из које се напајају дажбински приходи самих држава. Због тога увођење парафискалитета утиче на пораст дажбинског оптерећења делова друштва које га плаћају, па може постати конкуренција или сметња државном дажбинском систему.

5. ЈАВНИ ЗАЈАМ И ОСТАЛИ ЈАВНИ ПРИХОДИ

5.1. Појам и основне карактеристике јавног зајма

Јавни зајам представља облик јавног прихода који се остварује задужењем државе на основу уговора са физичким или правним лицима, а у намери остваривања одређених циљева, односно покрића дефицита у буџету. Терет отплате јавних зајмова држава преноси на наредне генерације, предвиђајући пораст будућих јавних прихода из којих ће се отплаћивати зајам. Овакав приступ распоређивања јавног дуга оправдава се користима које ће будуће генерације имати од објеката подигнутих и изграђених средствима јавног зајма, или од стварања других повољнијих економских и социјалних околности у наредном периоду. Све до новијег времена, јавни зајмови су се користили за ванредне потребе државе, док у савременим привредама они постају широко коришћен метод прикупљања јавних прихода, али и инструменат економске интервенције државе. Главне карактеристике јавних зајмова су добровољност, уговорни облик и повратност, и заснивају се на поверењу у трајност државе и њену спремност да извршава своје обавезе. Насупрот дажбинама које су принудна давања, код јавних зајмова, однос између државе и физичких и правних лица, успоставља се у начелу на добровољној основи, на темељу уговора, осим тзв.

принудних зајмова који се могу изједначити са ванредним порезима. Уговори о јавном зајму закључују се на основу слободне воље уговорних страна, при чему страна која даје зајам може бити друга држава, међународна организација, народна тј, централна банка, комерцијалне банкарске институције, или пак друго физичко или правно лице. За разлику од других јавних прихода, јавни зајам карактерише и његова повратност, јер зајмодавац држави позајмљује своја слободна новчана средства на одређени рок, по чијем истеку држава та средства мора вратити уз плаћање камате као цене употребе новчаних средстава. Због тога јавни зајам у тренутку доспећа увек представља увећани расход државе.

5.2. Подела јавних зајмова

Јавни дуг савремене државе није хомоген са више становишта. Унутрашње јавне зајмове држава закључује на националном тржишту новца и капитала у циљу прикупљања слободних новчаних средстава, а ради покрића мањка у државном буџету, убрзања привредног развоја или у стабилизационе сврхе. Иностране јавне зајмове држава закључује због развојних потреба, недостатка унутрашње акумулације и покрића мањка у билансу плаћања, ради стабилизације курса националне валуте и сл. Краткорочни јавни зајмови најчешће се закључују за покриће мањка у буџету и то са централном или комерцијалним банкама, док се дугорочни зајмови уговарају у намери решавања проблема привредног развоја, модернизације привреде и слично.

Између јавних зајмова и дажбина постоји тесна веза, јер се отплата зајмова, посебно оних који су искориштени у непродуктивне сврхе, врши углавном из дажбина, чиме се у суштини зајмови претварају у дажбине, само што су распоређени на дужи временски период.

5.3 Остали јавни приходи

Поред фискалних и нефискалних савремена држава може остваривати и друге приходе по основу концесионих накнада, прихода остварених у процесу својинске трансформације, од емисије новца и вишкова по завршном рачуну централне банке, и сл, али се њихов значај и улога у прикупљању неопходних средстава за нормално и успешно деловање државе не може мерити са приходима које она стиче на темељу свог фискалног суверенитета, тј, кроз порезе, доприносе и друге облике дажбина.